

**ปัญหากฎหมายในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมาน
และการกระทำให้นุกลสูญหาย พ.ศ. 2565 : ศึกษากรณี
คำนิยามและเหตุบรรเทาโทษ¹**

นพพล นวลิมป์²

ปัญหาการทรมานและการกระทำให้นุกลสูญหายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงและเป็นการกระทำความผิดทางอาญาตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยประเทศไทยได้ภาคยานุวัติเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี ค.ศ. 1984 (Convention against Torture and Other Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) หรือ “อนุสัญญา CAT” เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2550 และเข้าลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการบังคับให้หายสาบสูญ ค.ศ. 2006 (Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) หรือ “อนุสัญญา CED” เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2555³

การทรมาน (Torture) และการกระทำให้นุกลสูญหาย (Enforced disappearance) ส่วนใหญ่มักเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากมีเรื่องของการใช้อำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การทรมานเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพของจำเลย หรือการจับกุมตัวบุคคลใดไปโดยอ้างว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดแต่กลับหายตัวไปโดยไม่มีผู้ใดพบเห็นอีก⁴ ในสถานการณ์ที่ “การทรมาน” กลายเป็นกระแสที่สังคมไทยกำลังให้ความสนใจอย่างกว้างขวางการใช้วิธีทรมานและการกระทำที่ไม่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อคาดคั้นให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพก่อให้เกิดวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานด้วยวิธีที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิในชีวิต ร่างกาย และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อการทรมานและการกระทำนั้นเกิดขึ้นหรือมีความเชื่อมโยงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้เหยื่อซึ่งถูกกระทำไม่กล้าเข้าแจ้งความดำเนินคดีเพราะหวาดกลัวต่ออำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้ความยุติธรรมตามระบบ

บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุกลสูญหาย พ.ศ. 2565 : ศึกษากรณีคำนิยามและเหตุบรรเทาโทษ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ เรืองยศ แสนภักดี และรองศาสตราจารย์ จรัส เล็งวิทยา

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

² ทัศนีย์ สุขสมบูรณ์, “การอนุวัติกฎหมายตามพันธกรณีที่ประเทศไทยเป็นรัฐภาคี ของอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับการต่อต้านการทรมาน และการบังคับบุคคลให้สูญหาย,” สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 12, 6 (มกราคม 2565) 1.

³ วจนา วรรณยางกูร, “อุ้มหาย” ไม่ใช่อาชญากรรม “ซ้อมทรมาน” ไม่มีคนผิด [Online], Available URL: <https://www.the101.world/suppression-of-torture-and-enforceddisappearances-act, 2018> (ธันวาคม, 14).

กฎหมายปกติไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

จากสภาพปัญหาและในทางปฏิบัติที่ผ่านมาที่ปรากฏว่ามีกรณีการกระทำทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหายอยู่ในประเทศไทย ทั้งที่เห็นตามหน้าข่าวหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งการร้องเรียนไปยังสหประชาชาติทำให้ประเทศไทยถูกซักถามในเวทีการประชุมระหว่างประเทศมาโดยตลอดอันส่งผลให้ประเทศไทยเสียภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือและใช้สถานการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุผลในการกีดกันทางการค้าอย่างต่อเนื่อง

สำหรับประเทศไทยต่อมาได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาการซ้อมทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหาย โดยมุ่งเน้นให้มีการดำเนินการทั้งมาตรการป้องกันปราบปรามและเยียวยาผู้เสียหาย ซึ่งล้วนเป็นมาตรการที่สำคัญตามอนุสัญญาฯ ทั้ง 2 ฉบับ จึงเกิดเป็นพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ขึ้นมา

จากการศึกษาทำให้ทราบว่ากฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ยังไม่ครอบคลุมและไม่ชัดเจนด้วยกันหลายประการ โดยพบว่ามีปัญหาที่ควรทำการศึกษาดังต่อไปนี้

ปัญหาประการที่หนึ่ง คือ ปัญหาการกำหนดคำนิยามของคำว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ในกรณีบุคคลที่ได้รับการมอบอำนาจจากเจ้าพนักงานให้ดำเนินการตามกฎหมายมีความหมายหรือขอบเขตเพียงใด

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ตามมาตรา 3 ว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายความว่า บุคคลซึ่งใช้อำนาจรัฐหรือได้รับมอบอำนาจ หรือได้รับการแต่งตั้ง อนุญาต สนับสนุน หรือยอมรับโดยตรงหรือโดยปริยาย จากผู้มีอำนาจให้ดำเนินการตามกฎหมาย” จะพบว่าบทนิยามดังกล่าวเป็นปัญหาในการตีความจากถ้อยคำว่า “ได้รับมอบอำนาจจากผู้มีอำนาจให้ดำเนินการตามกฎหมาย” ว่ามีขอบเขตเพียงใดในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจทำการจับกุมผู้ต้องหาตามหมายจับและได้มีการขอความช่วยเหลือให้ราษฎรช่วยทำการจับกุมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 82 ในระหว่างที่ทำการจับกุมเจ้าพนักงานตำรวจขอให้ราษฎรผู้ช่วยเหลือกระทำการทรมานผู้ต้องหาเพื่อให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพนั้น ราษฎรผู้ช่วยเหลือที่ปฏิบัติตามคำสั่งให้กระทำการที่ไม่ชอบนั้น จะถือว่าเป็นการได้รับมอบอำนาจ ตามมาตรา 3 หรือไม่

ซึ่งหากพิจารณาถึงตามเจตนารมณ์ตามอนุสัญญาจะพบว่าให้ถือว่าได้รับมอบอำนาจแล้ว โดยถือว่าราษฎรเป็น “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ตามมาตรา 3 แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายอาญามีหลักว่าต้องตีความกฎหมายโดยเคร่งครัด พิจารณาตามตัวอักษร ส่วนใดไม่ระบุไว้ไม่ตรบทบบัญญัติก็ไม่เป็นความผิด ซึ่งจะถือว่าเป็นการจัดกันของกฎหมายหรือไม่ เนื่องจากหลักกฎหมายตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่เน้นความเป็น “กฎหมายที่ดี” คือ กฎหมายต้องมีความชัดเจน ต้องมีเหตุผล และต้องไม่ขัดแย้งกันเอง และอาจเป็นปัญหาในการตีความกฎหมายของศาล โดยศาลจะวางหลักเกณฑ์ในการตีความว่าการมอบอำนาจตามกรณีตัวอย่างจะเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำที่บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 มาตรา 3 โดยถือว่าเป็น “เจ้าหน้าที่รัฐ” โดยตรงหรือจะตีความหมายแบบเดิมตามประมวล

กฎหมายอาญาฐานเป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงาน เนื่องจากบุคคลธรรมดาจะผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานไม่ได้จะลงโทษได้ก็แต่เพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น

ปัญหาประการที่สอง คือ ปัญหาการกำหนดคำนิยามของคำว่า “อย่างร้ายแรง” ควรมีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่ามีความหมายถึงอย่างไร หรือไม่

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นुकคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ตามมาตรา 5 ว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำด้วยประการใดให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรงแก่ร่างกายหรือจิตใจ เพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ (1) ให้ได้มาซึ่งข้อมูลหรือคำรับสารภาพจากผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม (2) ลงโทษผู้ถูกกระทำเพราะเหตุอันเกิดจากการกระทำหรือสงสัยว่ากระทำของผู้นั้นหรือบุคคลที่สาม (3) ข่มขู่หรือขู่เข็ญผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม (4) เลือปฏิบัติไม่ว่ารูปแบบใด ผู้นั้นกระทำความผิดฐานกระทำความทรมาน”

พบว่าคำว่า “อย่างร้ายแรง” อาจเกิดปัญหาทางด้านการตีความทางกฎหมายว่าควรที่จะขยายความให้มีขอบเขตเพียงใด ซึ่งอาจเกิดปัญหาถึงความไม่ชัดเจนของกฎหมายอาญาตามหลัก (Lex certa) ที่กำหนดให้รัฐต้องระบอบองค์ประกอบความผิดและโทษทางอาญาให้ชัดเจนเพื่อมิให้เกิดความคลุมเครือในการบังคับใช้อีกทั้งคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2559 ตามหลักทั่วไป การกระทำที่จะเป็นความผิดและมีโทษทางอาญานั้น กฎหมายจะใช้ถ้อยคำที่ชัดเจนแน่นอนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจความหมายของการกระทำที่ต้องห้ามได้

เมื่อปี 2557 คณะกรรมการต่อต้านการทรมานของ UN ได้ให้คำแนะนำกับประเทศไทยว่าคำว่า “อย่างร้ายแรง” ไม่จำเป็นต้องถึงขั้น “อันตรายสาหัส” เช่น ขาดขา ขาดแขนขาดขาขาด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 297 ยกตัวอย่างการกระทำความผิดกล่าว เช่น การตี การถอดเล็บ การถอนฟัน หรือร้ายแรงส่วนอื่นๆ การใช้ไฟฟ้า หรือใช้ไฟฟ้าช็อตตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในการพิจารณาระดับความรุนแรงของความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรงนั้น ศาลจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงพฤติการณ์ต่างๆ ประกอบกัน เช่น รูปแบบและวิธีการที่ใช้ จำนวนการกระทำระยะเวลาในการกระทำ ผลกระทบทางกายหรือจิตใจที่ตามมา และในบางกรณีอาจจำเป็นต้องพิจารณาถึง อายุ เพศ สุขภาพและวัฒนธรรมของเหยื่อประกอบในการพิจารณาด้วย

ปัญหาประการที่สาม คือ ปัญหากฎหมายควรบัญญัติเงื่อนไข กรณีช่วยบุคคลที่สูญหายก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา โดยผู้นั้นมิได้รับอันตรายสาหัสหรือตกอยู่ในภาวะอันใกล้จะเป็นอันตรายต่อชีวิต เพื่อให้บุคคลนั้นได้รับโทษน้อยลง หรือไม่

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นुकคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ตามมาตรา 41 ว่า “ถ้าผู้กระทำความผิดตามมาตรา 37 มาตรา 38 วรรคสอง มาตรา 39 หรือมาตรา 40 ช่วยให้มีการค้นพบผู้ถูกกระทำให้สูญหายก่อนศาลชั้นต้นพิพากษา โดยผู้นั้นมิได้รับอันตรายสาหัสหรือตกอยู่ในภาวะอันใกล้จะเป็นอันตรายต่อชีวิต หรือให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ในการดำเนินคดีศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดเพียงใดก็ได้”

จากการพิเคราะห์พบว่า “เหตุบรรเทาโทษ” ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบ

ปรมการทรมานและการกระทำใ้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 เป็นการนำบทบัญญัติมาตรา 316 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาเทียบเคียง อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์เงื่อนไขของเหตุบรรเทาโทษตามมาตรา 78 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายอาญ่อีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำใ้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ยังมีความไม่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการบังคับให้หายสาบสูญ ค.ศ.2006 (Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) หรือ “อนุสัญญา CED” ตามข้อ 7(2) เนื่องด้วยอนุสัญญา CED ดังกล่าวในเหตุบรรเทาโทษ นั้น มิได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับสภาพของผู้ถูกกระทำใ้สูญหายว่าจะต้องไม่ได้รับอันตรายสาหัส หรืออยู่ในภาวะอันใกล้จะเป็นอันตรายต่อชีวิตแต่อย่างใด ซึ่งหมายความว่าหากมีการช่วยให้ข้อมูลหรือให้มีการค้นพบผู้เสียหายไม่ว่าจะอยู่ในสภาพใดก็ตาม ผู้กระทำความผิดก็จะได้รับการลดโทษทั้งสิ้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้มีการให้ข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินคดี แต่ “เหตุบรรเทาโทษ” ตามมาตรา 41 ดังกล่าวได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับสภาพผู้เสียหาย จึงอาจเป็นการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่มีมาตรฐานต่ำกว่าอนุสัญญา CED ก็ได้ อีกทั้งเมื่อเราพิจารณามาตรา 41 จะพบว่าบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ไม่ครอบคลุมถึงกรณีการกระทำทรมานตามมาตรา 35 และการกระทำที่โหดร้ายตามมาตรา 36 แต่ครอบคลุมเฉพาะผู้ที่สมคบตามมาตรา 39 และผู้สนับสนุนตามมาตรา 40 เท่านั้นซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (The Rule of Law) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป และกฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิด

จากการศึกษาค้นคว้า พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำใ้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการกำหนดคำนิยามของคำว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ในกรณีบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจจากเจ้าพนักงานให้ดำเนินการตามกฎหมาย มีความหมายหรือขอบเขตเพียงใด

1.1 ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำใ้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 โดยยกเลิกข้อความเดิมในมาตรา 3 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า บุคคลซึ่งใช้อำนาจรัฐ ข้าราชการ พนักงานไม่ว่าประจำหรือชั่วคราว ลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ และบุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งใช้อำนาจหรือได้รับมอบอำนาจ หรือได้รับการแต่งตั้ง อนุญาต สนับสนุน หรือยอมรับโดยตรงหรือโดยปริยาย จากผู้มีอำนาจรัฐ”

2. ปัญหาการกำหนดคำนิยามของคำว่า “อย่างร้ายแรง” ควรมีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่ามีความหมายถึงอย่างไร หรือไม่

2.1 ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำใ้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 จากเดิมที่ไม่มีการบัญญัติเอาไว้ โดยเพิ่มเติมมาตรา 5/1 ดังนี้

“มาตรา 5/1 กรณีตามมาตรา 5 ให้คำนึงถึงรูปแบบ วิธีการ จำนวนการกระทำระยะเวลาในการ

กระทำ ผลกระทบทางกายหรือจิตใจที่เกิดขึ้น อายุ เพศ สุขภาพของผู้ถูกระทำ ซึ่งการกระทำที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรง หมายความว่ารวมถึงการกระทำดังต่อไปนี้

- 1) การหวดฟาดด้วยตามร่างกายจนแตกเลือดออก
- 2) การตีซ้ำๆ การตีหรือกระแทกที่ศีรษะ การชก การเตะ การฟาดด้วยกระบอง หรือค้ำป็น หรือวัตถุอื่นอันคล้ายคลึงกัน และการกระโดดย่ำบนท้อง
- 3) การบังคับให้อุดอาหาร หรือบังคับให้ทานของบูดเน่า สัตว์ ของเสียของมนุษย์ และสสารหรือสิ่งอื่นซึ่งไม่ได้บริโภคกันตามปกติ
- 4) การช็อตด้วยไฟฟ้าตามอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย
- 5) การจี้ด้วยบุหรี่ การจี้ด้วยแท่งโลหะไฟฟ้า น้ำร้อน น้ำมันร้อน กรด หรือโดยการชโลมพริกไทย หรือสารเคมีอื่น ๆ บนเยื่อผิวหนังในช่องจมูกและปาก หรือใช้กรดหรือ เครื่องเทศเผ็ดร้อนต่อบาดแผลโดยตรง
- 6) การกดหัวจมน้ำ หรือในน้ำเน่าของเสีย น้ำปัสสาวะ อาเจียน และหรือเลือด กระทั่งอยู่ในภาวะขาดอากาศจนสำคัญ
- 7) การมัด หรือการบังคับให้อยู่นิ่งไม่ไหวติง และการบังคับให้อยู่ในท่าทางที่ทำให้ร่างกายเกิดความตึงเครียด
- 8) การข่มขืน และการล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งรวมถึงการสอดใส่วัตถุแปลกปลอมไปในอวัยวะเพศ ช่องปาก หรือทวารหนัก
- 9) การทรมานทางฟัน หรือการบังคับถอนฟัน
- 10) การดึงเล็บนิ้วมือหรือนิ้วเท้า
- 11) การใช้ถุงพลาสติก และวัตถุอื่นใดคลุมศีรษะจนขาดอากาศหายใจ”

3. ปัญหากฎหมายควรบัญญัติเงื่อนไข กรณีช่วยบุคคลที่สูญหายก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา โดยผู้นั้นมิได้รับอันตรายสาหัสหรือตกอยู่ในภาวะอันใกล้จะเป็นอันตรายต่อชีวิต เพื่อให้บุคคลนั้นได้รับโทษน้อยลง หรือไม่

3.1 ผู้ศึกษาขอเสนอแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 โดยยกเลิกข้อความเดิมในมาตรา 41 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ถ้าผู้กระทำความผิดตามมาตรา 35 มาตรา 36 มาตรา 37 มาตรา 38 วรรคสอง มาตรา 39 หรือ มาตรา 40 รู้สึกผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายโดยช่วยให้มีการค้นพบผู้ถูกระทำให้สูญหายก่อนศาลชั้นต้นพิพากษา หรือให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ในการดำเนินคดี ศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิดน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดเพียงใดก็ได้”

เอกสารอ้างอิง

- ทักษิณ สุขสมบุรณ์. “การอนุวัติกฎหมายตามพันธกรณีที่ประเทศไทยเป็นรัฐภาคี ของอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับการต่อต้านการทรมาน และการบังคับบุคคลให้สูญหาย.” สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 12, 6 (มกราคม 2565) 1.
- วนา วรรณขางกูร. “อุ้มหาย” ไม่ใช่อาชญากรรม “ซ้อมทรมาน” ไม่มีคนผิด [Online]. Available URL: <https://www.the101.world/suppression-of-torture-and-enforceddisappearances-act, 2018> (ค้นวาคม, 14).